

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Profesorowi Mieczysławowi Gogaczowi
w dziewięćdziesięciolecie urodzin

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Hildburg Heider (j. niemiecki), Christel Martin, Iwona Bartnicka, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2016

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93, tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski – Sarmatian and gentleman	17
Ignacy Dec Z moich spotkań z prof. Mieczysławem Gogaczem.....	21
Maciej Stęcki Wykaz publikacji profesora Mieczysława Gogacza z lat 2006-2014 oraz uzupełnienia i poprawki do wykazu z lat 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz Qu'est-ce que la réalité?	33
Artur Andrzejuk Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza. Przyczynek do dziejów formowania się tomizmu konsekwentnego	45

Rozprawy i artykuły

Michał Zembrzusi Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego	75
Agnieszka Gondek Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i wykształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie	91
Ewa A. Pichola Niekonsekwentne serce fenomenologa wobec serca konsekwentnego tomisty. Porównanie koncepcji serca Dietricha von Hildebranda z mową i słowem serca Mieczysława Gogacza.....	113
Bożena Listkowska Stosunek do samego siebie a poczucie szczęścia w ujęciu Ericha Fromma i Mieczysława Gogacza. Studium porównawcze	131
Michał Głowala Istnienie i życie. Uwagi na marginesie zasady <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan Gott ist die Umwelt des Menschen. Über die Gotteserkenntnis nach Thomas von Aquin.....	165
Artur Andrzejuk Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu	173
Magdalena Płotka Tomasz z Akwinu o życiu czynnym i kontemplacyjnym	189
Izabella Andrzejuk L'amitié dans les textes de Thomas d'Aquin.....	203

Paulina Biegaj	
„Serca świętych zwrócone ku prawu Bożemu”. Biblijno-filozoficzne podstawy wykładni prawa Bożego w nauce św. Tomasza z Akwinu	219
Grzegorz Hołub	
Potencjalność embrionu a koncepcja duszy ludzkiej.....	235
Jacek Grzybowski	
Czy relacja – najślabszy rodzaj bytowości w metafizyce św. Tomasza – może stanowić fundament realnego bytu narodu?	247
Anna Mandrela	
Krytyka koncepcji reinkarnacji w <i>Summa contra Gentiles</i> św. Tomasza z Akwinu	263
Kamil Majcherek	
Tomasz z Akwinu i William Ockham o celowości świata natury.....	277
Dawid Lipski	
Problematyka istnienia i istoty w poglądach Tomasza z Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
Problem subsystemy w <i>Logice</i> Marcina Śmigleckiego	305
Jan Pociąg	
Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej.....	329
Maria Bouzyk	
Jacek Woroniecki o modlitwie jako czynnika doskonalącym naturę człowieka.....	357

Sprawozdania i recenzje

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku.....	377
Piotr Roszak	
Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji <i>The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue</i> , Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r	383
Michał Zembruski	
Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci – 9 marca 2016 roku	389
Izabella Andrzejuk	
Tomizm na konferencji <i>Filozoficzne aspekty mistyki</i> – 15 kwietnia 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia. Recenzja: 1) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 1, do druku przygotował A. Gut, Lublin 1999; 2) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 2, do druku przygotował A. Gut, Lublin 2001; 3) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 3, do druku przygotował R. Kryński, Lublin 2015	397
Dawid Lipski	
Recenzja: Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz „O pamięci i przypominaniu”</i> , przekład i opracowanie Michał Zembruski, w: <i>Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia</i> , t.13, Warszawa 2012.	407

Artur Andrzejuk

Recenzja: Michał Zembrzusi, *Od zmysłu wspólnego do pamięci i przypominania. Koncepcja zmysłów wewnętrznych w teorii poznania św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2015, stron 324.....411

Artur Andrzejuk

Un « thomisme gay » du Père Oliva. Recenzja: Adriano Oliva, *Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels*, Paris 2015, pp 166. 417

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *Paradoks bezinteresownej miłości. Studium z antropologii filozoficznej na podstawie tekstów św. Tomasza z Akwinu*, Lublin 2015. 427

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysława A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Lublin 2015, ss. 316.....433

Polemiki i dyskusje

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska..... 441

Piotr Moskal

Kilka uwag w związku z recenzją dr Izabelli Andrzejuk mojej książki *Traktat o religii*.....447

Izabella Andrzejuk

Odpowiedź na uwagi ks. prof. Piotra Moskala odnośnie do recenzji książki: *Traktat o religii*..... 455

Nota o autorach.....463

Table of Contents

Editorial	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski - Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec From my meetings with prof. Mieczyslaw Gogacz	21
Maciej Stęcki List of publications of Professor Mieczyslaw Gogacz in 2006-2014 as well as additions and amendments to the list of 1998-2001	29
Mieczysław Gogacz What is reality?	33
Artur Andrzejuk The Conception of Existence According to Mieczyslaw Gogacz. A Contribution to the History of Consequential Thomism's Formation	45

Dissertations and articles

Michał Zembrzusi Truth about intellect. Understanding of possible and agent intellect in the thought of Mieczysław Gogacz.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy.....	91
Ewa A. Pichola Inconsequent Heart of the Phenomenologist in the light of Consequent Heart of the Thomist. Comparison of Dietrich von Hildebrand's Concept of the Heart to Mieczysław Gogacz's Speech and Voice of the Heart	113
Bożena Listkowska Attitude towards self and the sense of happiness according to Erich Fromm and Mieczyslaw Gogacz. Comparative study.....	131
Michał Głowala Actual Existence and Life. Some Remarks on <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan God as the environment for man. The knowledge of God in account of St. Thomas Aquinas.....	165
Artur Andrzejuk The Problem of Sources of Thomas' Concept of esse as the Act of Being	173
Magdalena Płotka Thomas Aquinas on active and contemplative life	189
Izabella Andrzejuk Friendship (<i>amicitia</i>) in Thomas Aquinas' texts	203

Paulina Biegaj	
"The hearts of the saints turned to the law of God." Biblical - philosophical basis of interpretation of the law of God in the philosophy of St. Thomas Aquinas.....	219
Grzegorz Hołub	
The Potentiality of Embryo and the Concept of Human Soul	235
Jacek Grzybowski	
Can relation that has the weakest kind of being in St. Thomas' metaphysics constitute a foundation for the real being of a nation?	247
Anna Mandrela	
Critique of the theory of reincarnation in <i>Summa contra Gentiles</i> by St. Thomas Aquinas.....	263
Kamil Majcherek	
Thomas Aquinas and William of Ockham on the purposefulness of the natural world	277
Dawid Lipski	
The problem of the existence and essence in the views of Thomas of Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
The problem of Subsistence in <i>The Logic</i> of Marcin Śmiglecki.....	305
Jan Pociąg	
Piotr Semenenko's Attempt of Renewing of Classical Philosophy	329
Maria Boużyk	
Jacek Woroniecki on Prayer as a Factor Improving Human Nature	357

Reports and Reviews

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warsaw Thomists on the X Polish Congress of Philosophy - Poznan, 15-19 September 2015.....	377
Piotr Roszak	
Report of the 5th International Conference „The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue”, Thomas Institute, Utrecht (Netherlands), 16-19 December 2015.	383
Michał Zembrzusi	
The report of the symposium in honor of St. Thomas Aquinas on the anniversary of his death - 9 March 2016	389
Izabella Andrzejuk	
Thomism at the conference “Philosophical aspects of mysticism” - 15 April 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Phenomenologising Thomism of Antoni B. Stepien. Review: 1) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 1, Lublin 1999; 2) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 2, Lublin 2001; 3) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. R. Kryński, Vol. 3, Lublin 2015.	397

Dawid Lipski	
Review: Thomas Aquinas, <i>Commentary on "The memory and remembering"</i> , transl. Michał Zembrzuski in <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , vol.13, Warsaw 2012.....	407

Artur Andrzejuk	
Review: Michał Zembrzuski, <i>From common sense to the memory and recollection. The concept of internal sense in the theory of knowledge of St. Thomas Aquinas</i> , Campidoglio, Warsaw 2015, pp. 324.....	411

Artur Andrzejuk	
Un « thomisme gay » du Père Oliva. Review: Adriano Oliva, <i>Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels</i> , Paris 2015, pp. 166.	417

Artur Andrzejuk	
Review: Arkadiusz Gudaniec, <i>Paradox of selfless love. The study of philosophical anthropology in texts of St. Thomas Aquinas</i> , Lublin 2015.....	427

Artur Andrzejuk	
Review: Paweł Gondek, <i>Project of autonomous realistic philosophy. Mieczysław A. Krąpiec's and Stanisław Kaminsky's theory of being</i> , Lublin 2015, pp. 316..	433

Controversy and Discussions

A few words on consequent Thomism, its history and the major assumptions - Bożena Listkowska is interviewing Professor Mieczysław Gogacz.....	441
---	-----

Piotr Moskal	
Some remarks on Izabella Andrzejuk's review of my book <i>Treaty on religion</i>	447

Izabella Andrzejuk	
The response of the remarks of Fr. prof. Piotr Moskal regarding the review of the book: <i>The Treatise on Religion</i>	455

Note about authors.....	463
-------------------------	-----

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach – z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska

Prof. Antoni B. Stępień w ostatnim tomie swoich *Studiów i szkiców filozoficznych*¹ opublikował wywiad, jaki przeprowadziła z nim Bożena Listkowska w ramach swoich badań nad stosunkiem metafizyki do epistemologii w kontekście stanowisk M. Gogacza i A. B. Stępnia. Publikujemy poniżej drugi z wywiadów, przeprowadzony w ramach tych samych badań, tym razem z prof. Gogaczem, ufając, że przyczyniamy się tym do kontynuacji słynnych swego czasu „dyskusji szwagrów”.

Redakcja

Bożena Listkowska – *Tematem moich badań jest stosunek metafizyki do epistemologii. Zostały one pomyślana jako studium porównawcze między sposobem ujmowania tego zagadnienia przez Pana Profesora oraz Pana Profesora A. B. Stępnia. W trakcie redagowania pracy zrodziło się wiele pytań, na które nie udało mi się znaleźć odpowiedzi w tekstach Pana Profesora. Czy mogłabym teraz je zadać?*

Mieczysław Gogacz: Tak, bardzo proszę.

– *Podobnie jak Prof. Stępień studiował Pan Profesor na KUL-u. Mieli Panowie jednak innych mistrzów. Kto był mistrzem Pana Profesora?*

Moim profesorem był S. Swieżawski. U niego robiłem wszystkie stopnie naukowe, uzupełnione później na Sorbonie i w Toronto u prof. E. Gilsona.

¹ A. B. Stępień, *Studia i szkice filozoficzne*, do druku przygotował R. Kryński, t. 3, Lublin 2015. Rec. A. Andrzejuk, *Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia*, „Rocznik Tomistyczny” 5 (2016), s. 397-406.

– *W jakim stopniu prof. Świeżawski wpłynął na koncepcję filozoficzną Pana Profesora, a w jakim stopniu prof. E. Gilson?*

Profesor Świeżawski nauczył mnie filozofii, którą studiowałem jeszcze u prof. Gilsona. On zaproponował mi wyjazd do Toronto, aby u Gilsona kontynuować poznawanie tomizmu.

– *Czego nauczył się Pan Profesor od prof. E. Gilsona?*

Czego się nauczyłem? Profesorowie wykładają własne poglądy. Studenci, chodząc na moje wykłady, słuchają mojej wersji tomizmu – to tak żartobliwie troszeczkę mówiąc. Wygłasza się własne poglądy, tylko one muszą być dobrze osadzone w historii filozofii i w realizmie. Ja wiązałem się z metafizyką tomizmu egzystencjalnego.

Od prof. E. Gilsona nauczyłem się jego wersji tomizmu. On, według mnie, najlepiej i najpełniej przedstawił filozofię św. Tomasza.

– *Przez długi czas utożsamiał się Pan Profesor z tomizmem egzystencjalnym. Co zadecydowało o wykształceniu nowej „szkoły”, sformułowaniu koncepcji tomizmu konsekwentnego?*

Uczniowie zwykle najpierw głoszą poglądy swoich profesorów. Ja byłem uczniem o. prof. M. Krąpca i prof. S. Świeżawskiego. Obaj profesorowie wykładali metafizykę św. Tomasza, ale każdy trochę inaczej. Dzięki temu można było zobaczyć różnicę, zasadę tej różnicy i można było nabrać dystansu.

– *Co Pan Profesor doprecyzował w tomizmie egzystencjalnym?*

Tomizmem egzystencjalnym nazywałem wersję tomizmu o. prof. M. Krąpca. Zasadą odróżniania wersji tomizmu jest

stosunek do istnienia. Skupienie się na istnieniu jest też zasadą formułowania twierdzeń tomizmu. U o. prof. Krąpca niektóre ujęcia i twierdzenia były niedokładne. Nie były konsekwentnie wierne tekstom św. Tomasza. Ta wersja tomizmu wydawała mi się nieprecyzyjna i dlatego swój tomizm nazwałem tomizmem konsekwentnym. Tomizm konsekwentny stanowią twierdzenia najbardziej wierne twierdzeniom św. Tomasza. Wszystkie jego ujęcia są konsekwentnie wierne filozofii Akwinaty.

Tomizm tamtego czasu był tomizmem nawiązującym do istoty bytu. My, tzn. ja, prof. S. Świeżawski i jego uczniowie, opowiedzieliśmy się za wiernością w analizach filozoficznych problemowi istnienia przed istotą. W tamtym czasie obowiązywała francuska tradycja tomistów esencjalizujących XIX wieku. Chciałem zdystansować ich ujęcia i skupić się przede wszystkim na tym, co u Tomasza było najważniejsze – na istnieniu. Nie było to łatwe dlatego, że istnienie wówczas ujmowano nie w rozumieniu metafizycznym, jako element strukturalny bytu, ale w sensie potocznym, jako *bycie* w ogóle. Mówiono np. *świat istnieje, człowiek istnieje* itd. Nie były to ujęcia precyzyjne. Uważałem, że tomistom nie chodzi o te ogólne wypowiedzi, ale o to, czym jest w strukturze bytu element dający realność. Element powodujący realność nazywa się istnieniem. Byt jest ukonstytuowany z istnienia i istoty. Stąd moje artykuły często mają m.in. takie podkreślenia – istnienie i istota.

To był taki czas. Toczyła się walka o język metafizyki, o tomizm ujęty w kategoriach metafizycznych, a nie w po-

tocznych, przeżyciowych, w takich, które są przekonaniem czy przypuszczeniem. Walczyło się z tymi niedokładnościami. Później powstały moje artykuły na temat pojęć filozoficznych tomizmu.

– *W jaki sposób doszedł Pan Profesor do koncepcji relacji osobowych?*

Jeżeli zachodzi jakieś odniesienie pomiędzy człowiekiem i Bogiem i to odniesienie jest realne, to jest ono relacją. Trzeba było odróżnić relacje poznawcze od relacji istnieniowych, czyli takich, które wiążą jedno istnienie z drugim istnieniem: istnienie człowieka z istnieniem Boga, istnienie moje z istnieniem twoim. To były doprecyzowania. W metafizyce nie chodziło bowiem o jakiegokolwiek relacje, nie chodziło o relacje w potocznym znaczeniu. Chodziło o relacje, które są faktyczną więzią mojego istnienia z istnieniem innego człowieka i istnieniem Boga. Z tego wyrastała realistyczna teologia. Teologię trzeba jednak odróżniać od filozofii, a przede wszystkim należy odróżniać metafizykę od teorii poznania. Zagrożeniem było mieszanie metafizyki z teorią poznania. Nie odróżniało się wyraźnie przedmiotu metafizyki od przedmiotu teorii poznania. Wydawało się, że poznając, poznaje się zawsze byt istniejący. Tymczasem tak nie jest. Można wskazywać nie na byt istniejący, lecz na byt przeżywany. W filozofii były wówczas takie trudności. Ja i moi uczniowie próbowaliśmy im zaradzić.

– *Profesor A. B. Stępień pod niektórymi względami uzależnia metafizykę od teorii poznania. Pan Profesor nie zgadza się z tym stanowiskiem. Dlaczego?*

To są dwie różne nauki. Metafizyka i teoria poznania mają różne przedmio-

ty. Skoro mają różne przedmioty, to muszą być różnymi naukami. Przedmiotem tomizmu realistycznego jest istnienie jako element strukturalny bytu. Istnienie było wciąż ujmowane dość potocznie. Mówiło się np. *świat istnieje. Co tutaj więcej można powiedzieć?* Bardzo dużo. Istnienie jest elementem bytu. Istnienie i istota to akt i możliwość – dwa elementy strukturalne bytu.

Metafizyka i teoria poznania to dwie niezależne od siebie nauki. Inaczej się uprawia teorię poznania, a inaczej metafizykę. Teoria poznania w ujęciu prof. Stępnia była dominująca. Od teorii poznania zależało, jak się uprawia metafizykę. Ja sądziłem, że nie. Nauki te mają różne, niezależne od siebie przedmioty. Są odrębne. O co innego chodzi w teorii poznania, a o co innego w metafizyce. To było istotą naszych sporów.

– *W wielu swoich pracach podkreśla Pan Profesor, że poznanie nie weryfikuje poznania, lecz byt. Jak należy to rozumieć?*

O tym, jaka jest metafizyka, decyduje byt istniejący, a nie byt poznawany. Poznawanie zależy ode mnie. Nie ja jednak decyduję o tym, co o bycie mam mówić. Oczywiście, to jest moje poznanie, ale ono musi wynikać z istnienia, a nie z mojego ujęcia, nie z poznania. W tamtych czasach – może i wciąż – zależność metafizyki od teorii poznania była uderzająca. Bardziej mówiło się o poznaniu niż o bytowaniu. Różnica między poznawaniem i istnieniem nie była czytelną. Należało dopiero nauczyć kulturę polską wiedzy o istnieniu i wiedzy o poznaniu. Poznanie nie wspomaga nas jako zespół odpowiednich ujęć. Nie uczy nas spotykanych bytów. Odwrotnie.

Kontakt z bytem, zdanie sobie sprawy z tego, że jest i czym jest to, z czym się kontaktuję wspomaga i uzasadnia teorię poznania. To była walka o odrębność przedmiotów nauk filozoficznych.

– *Chciałam zapytać również o punkt wyjścia metafizyki. Pan Profesor widzi go w zasadzie niesprzeczności (odrębności), a Pan Prof. A. B. Stępień w zasadzie tożsamości. Pan mówi o spotkaniu i poznaniu niewyraźnym, a Prof. A. B. Stępień o doświadczeniu wewnętrznym...*

No,... ja nie zmieniłem zdania, Stępień też nie...

– *Ale dlaczego nie zgadza się Pan Profesor na doświadczenie wewnętrzne?*

Na doświadczenie wewnętrzne nie zgadzam się dlatego, że jest ono uwarunkowane wykształceniem, dziedziczeniem kultury, zwyczajami w filozofowaniu itd. Nie ode mnie zależy wiedza o bycie. Byt sprawia, że wiem o nim to, co on mi narzuca, a nie to, co ja do niego odnoszę. Tak bym to wytłumaczył. Wiedzy o bycie nie może stanowić to, co ja sobie na temat bytu uświadamiam, czy to, co znajduję w sobie. Nie. Muszę przeczytać w bycie to, czym on jest. Byt rozstrzyga o tym, że ja myślę o nim tak, a nie inaczej.

– *A dlaczego filozofowanie należy rozpoznać od zasady odrębności?*

Bo inaczej nie oderwiemy się od mieszania bytów. W historii filozofii były różne błędne rozumienia bytu np. *byt to cały świat, byt to wszystko, co jest, wszystko, co istnieje*. To nie jest tak. Jeden byt jest inny niż drugi byt, jeden byt różni się od drugiego. Zasada odrębności sprawia, że moje ujęcia są precyzyjne i są na temat. Ona pozwala uniknąć mylenia dwóch bytów. Zasada odrębności wyda-

wała mi się najważniejsza metodologicznie. A prof. Stępień był teoretykiem poznania. Mnie się wydawało, że on jest bardziej teoretykiem poznania niż metafizykiem. On się na to nie godził i nawet bolał nad tym, że go tak ujmuję. Ale tak wtedy uważałem.

– *Dlaczego w człowieku akt istnienia aktualizuje istotę poprzez formę, a nie tak, jak w bytach pozbawionych formy rozumnej – od razu całą istotę?*

Zasadą komponującą człowieka, tym, co w nim najważniejsze, jest forma. Forma jest aktem w układzie istotowym. Jaka forma, taki jest byt. Trzeba się do bytu kierować poprzez formę. Nie z jakiegokolwiek punktu widzenia czy skądkolwiek.

– *W „Istnieć i poznawać” zarzucił Pan Profesor Prof. A. B. Stępniovi, że we „Wprowadzeniu do metafizyki” sformułował dualistyczną koncepcję człowieka (forma tylko funkcjonalnie związana z materią). Dlaczego Pan Profesor tak sądzi?*

Profesor Stępień był – jeszcze raz chcę to powiedzieć – teoretykiem poznania i według mnie nie czuł metafizyki. Jego poglądy nie były czysto metafizyczne. Dochodził do przedmiotu poznania poprzez teorię poznania. Teoria poznania była pośrednikiem. On się posługiwał ujęciami teorii poznania, a na drugim miejscu dopiero istnieniem. Mnie się wydawało, że jest odwrotnie. Najpierw muszę się zetknąć z istnieniem – wtedy wiem, jaka ma być teoria poznania i jaka będzie metafizyka. Profesor Stępień był nieuleczalnym teoretykiem poznania. Nie był według mnie metafizykiem. Był między nami spór na ten temat. On uważał, że jest metafizykiem, ale myślał

o metafizyce już poznanej, a nie takiej, która wyznacza poznanie.

– *Co najbardziej różni Panów Profesorów w Pana odczuciu?*

W dalszym ciągu według mnie prof. Stępień jest teoretykiem poznania. Jest w nim bardzo mocna wrażliwość na to, jak się poznaje. Mocniejsza niż wrażliwość na to, jak się bytuje. Można uważać to tylko za różnicę językową, ale to nie jest tylko różnica językowa. To jest sposób ujmowania bytu. On jest bardziej teoretykiem poznania niż metafizykiem. Nie widzi różnicy między mówieniem o poznaniu i mówieniem o bytowaniu, a to jest przecież coś innego. Czym innym jest odnoszenie się do istnienia, a czym innym odnoszenie się do władz poznawczych. Ale tego się nie dało przezwyciężyć i zostaliśmy przy tych różnicach.

– *Do tych różnic zalicza się także zagadnienie typów istnienia i sposobów istnienia...*

Sposoby istnienia – to był język, który prof. Stępień przejął chyba jeszcze od Ingardena. Sposób znaczy przecież, że można tak, a można inaczej. Otóż w metafizyce nie można inaczej. Byt trzeba ująć tak, jak on sam o sobie nas informuje. Wiedza o bycie nie może być zależna od ujęcia, od punktu widzenia. Odpowiedzi w metafizyce nie mogą się zmieniać. Jeżeli się zmieniają, świadczy to o braku wierności bytom. On tego, według mnie, nie pojmował. Przyjmował sposób istnienia, tak jak go nauczył Ingarden.

Ja starałem się być jak najbardziej wierny metafizyce. Uważałem, że należy oprzeć się na takim rozumieniu bytu, jakie prezentuje św. Tomasz. Byt decy-

duje o tym, co wolno mi o nim powiedzieć, a co może być nieuprawnione. Trzeba wciąż być wiernym metafizyce – to stanowi specyfikę moich ujęć. Moją wersją tomizmu jest tomizm konsekwentny – tomizm wierny metafizyce bytu.

– *Przedmiotem zainteresowań Pana Profesora były również odniesienia człowieka do Boga, relacje między człowiekiem i Bogiem. Z jakich źródeł czerpał Pan Profesor wiedzę na ten temat?*

Wiedzę o relacjach między człowiekiem i Bogiem czerpałem z ascetyki katolickiej, z teologii ascetycznej. To była moja druga specjalność. Teologię ascetyczną podjąłem jako temat zaniedbany, niedoprecyzowany. W ujęciach swoich korzystałem z XIX-wiecznych podręczników ascetyki. Te podręczniki były nadzwyczajne. Zawierały ogromne bogactwo rozważań na temat odniesień zachodzących pomiędzy bytami. Z nich czerpałem. Znajdujące się w nich ujęcia opierały się na teologii budowanej w odniesieniu do Pisma Świętego, do różnych ksiąg biblijnych i do różnych autorów. Moje ujęcia były więc także efektem pewnej erudycji teologicznej.

W podręcznikach tych zachwyliła mnie przede wszystkim teologia relacji osobowych. Relacje są to odniesienia pomiędzy bytami. Jakie mogą zachodzić odniesienia? Dotychczas relacje uważało się za odniesienia przeżyciowe, przypuszczalne, wyczuwane itp. Ja zwróciłem uwagę na to, że są również odniesienia realne. Wszystko oparte jest na bycie. Jaki byt, takie są odniesienia. Jeżeli odniesienia dotyczą bytów realnych to one również są realne. Relacje osobowe to był mój pomysł. Zachodzą

one między osobami: między jedną osobą i drugą – między ludźmi oraz między Osobą Boga i osobą człowieka. Dokonanie tych rozróżnień i wiedza o nich jest moim wkładem w tomizm ogólnoswiatowy. Później do koncepcji tych nawiązywali inni filozofowie, m.in. Amerykanie, do których wiedza o relacjach osobowych dotarła za pośrednictwem

wyjeżdżających do Ameryki pracowników naukowych KUL-u.

– Dziękuję, że zgodził się Pan Profesor na tę rozmowę i pomógł mi w zrozumieniu trudniejszych kwestii metafizyki tomizmu konsekwentnego.

Dziękuję.

Warszawa, 9 stycznia 2005 roku